

DEZVOLTAREA COMPETENȚEI DE COMUNICARE DIN PERSPECTIVA INTEGRALITĂȚII PEDAGOGICE

Aliona AFANAS

Institutul de Științe ale Educației

L'article envisage le concept de la compétence à communiquer dans la perspective de l'intégralité pédagogique. La compétence à communiquer est mise en œuvre dans la réalisation d'activités langagières variées pouvant relever de la réception, de la production, de l'interaction, de la médiation (notamment les activités de traduction et d'interprétation), chacun de ces modes d'activités étant susceptible de s'accomplir soit à l'oral, soit à l'écrit, soit à l'oral et à l'écrit. Ces activités langagières s'inscrivent à l'intérieur du domaine professionnel. On distingue les notions de **compétence à communiquer** et **compétences communicatives**. Les dernières représentent les acquisitions personnelles de l'individu. L'intégralité pédagogique assure la formation intégrale de la personnalité.

Postmodernitatea în educație aduce cu sine o viziune integrală asupra fenomenelor educaționale și conferă prioritate competențelor și performanțelor, toate acestea reprezentând formarea–dezvoltarea unei personalități integrale în baza integralității pedagogice.

Conceptul *competență* este utilizat cu referire la rezultatele școlare [1, p.7]. În Republica Moldova termenul *competență* a fost preluat mult mai târziu, odată cu realizarea reformei în învățământul preuniversitar conform căreia a fost elaborat Curriculumul Național axat pe triada: *cunoștințe, capacități/competențe și atitudini* [1]. În cadrul procesului instructiv-educativ competența se poate forma prin activități de integrare. Activitatea de integrare reprezintă situația în care elevul integrează *cunoștințele, priceperile, atitudinile* [1]. Integralitatea presupune obligatoriu *un mediu integrator* – un sistem organizat și structurat operațional. Integralitatea asigură formarea–dezvoltarea integrală a personalității.

În viziunea unor autori, competența se manifestă printr-o capacitate, iar aceasta din urmă se bazează pe un suport informațional. De asemenea, competența se constituie dintr-un ansamblu de resurse: *savoir-dire, savoir-faire și savoir-être* [2]. *Competențele* reprezintă ansambluri structurate de cunoștințe și deprinderi dobândite prin învățare, care permit identificarea și rezolvarea în diverse contexte a unor probleme caracteristice unui anumit domeniu [3, p.37]. Conform *Cadrului european comun de referință pentru limbi: învățare, predare, evaluare*, competența de comunicare include competența lingvistică, sociolingvistică și pragmatică [4, p.91]. *Competența comunicativă*, în viziunea lui W.Edmonson, se referă la structura de adâncime (structurile posibile), iar *competența socială* a vorbitorului se încadrează în structura de suprafață (structurile verbale) (*exemplu: Redactați o corespondență comercială referitor la organizarea târgului internațional în orașul X*) [5, p.163]. *Competența sociolingvistică*, drept componentă a competenței de comunicare, a contribuit la apariția noțiunii *situație de comunicare* (Cine vorbește? Cui? Cum? De ce? și Când?) [6, p.36].

Competența lingvistică reprezintă o componentă principală a competenței de comunicare, menționează P.Мильруд, cu alte cuvinte, utilizarea limbii în activitatea verbal-meditativă (*exemplu: Utilizați verbul a vedea cu diverse semnificații: a vizita, a consulta, a dezvălui/a descoperi, a observa*) [6, p.3-14]. C. Prigorschi enumeră componentele competenței de comunicare, iar *competența lingvistică* este una dintre activitățile care contribuie la dezvoltarea celor *patru deprinderi lingvistice de comprehensiune și exprimare orală și scrisă*, în funcție de cunoașterea elementelor lexicale, a regulilor de morfologie, sintaxă, gramatică, semantică și de fonologie necesare pentru a le putea practica [7, p.26]. Altă componentă a competenței de comunicare este *competența pragmatică*, pregătirea de a transmite mesajul comunicativ în situația comunicativă (*exemplu: Formulați propoziții cu următoarele îmbinări de cuvinte: tratative comerciale, problema prețului, preț ridicat sau scăzut, cerere adresată partenerului etc.*). Prin *competență cognitivă* acest autor înțelege pregătirea elevului pentru activitatea verbal-comunicativă, deoarece limba în scopuri comunicative poate fi învățată numai ca instrument al gândirii, mesajul comunicativ creându-se ca rezultat al activității verbal-meditative (*redactarea unei scrisori comerciale presupune următoarea structură: antetul, numele și adresa destinatarului, referințele despre scrisoarea primită, data, obiectul scrisorii [exemplu: reclamație referitoare la calitatea produsului procurat], tipul și numărul anexelor, adresarea, conținutul scrisorii, numele emitentului*). Ultima componentă a competenței de comunicare, arată C.Prigorschi, este

competența informativă, adică stăpânirea conținutului obiectului comunicativ. *Competența discursivă* vizează traducerea informației în enunțuri orale sau scrise, intenția de a comunica. Intenția poate fi de a obține informații, de a da un ordin, de a declara, de a da explicații, de a relata fapte etc. (*exemplu: Elevul relatează caracteristicile economiei de piață; elevul explică ce înseamnă oferta și cererea pe piață; elevul elaborează un eseu pe tema: Economia de piață peste 10 ani în țara noastră* etc.) [7, p.26].

Distingem noțiunile *competență de comunicare* și *competențe de comunicare* (competențe comunicative). Componentele competenței de comunicare: competența lingvistică, verbală sau discursivă, competența sociolingvistică (mijloacele lingvistice în corespundere cu situația comunicativă), competența socioculturală și cea strategică – selectarea strategiei adecvate în realizarea sarcinii comunicative este foarte importantă în elaborarea unei strategii educaționale în cadrul formării competențelor de comunicare [apud 6, p.95].

În viziunea cercetătorului Vl. Pâslaru, competențele comunicative „prezintă achiziții ale personalității elevului. Ele sunt desemnate de predicatele *a ști să faci, a fi în stare să..., a putea să..., a fi capabil să...*” [8, p.216].

Pentru a comunica nu este suficient să cunoaștem limba, sistemul lingvistic și să producem enunțuri corecte din punct de vedere gramatical – fapt care este denumit de cercetători, precum N.Chomsky, *competență lingvistică*, ci să știm cum să le folosim în funcție de contextul social; nu vorbim cu toți interlocutorii la fel în împrejurări diferite sau în funcție de diversele intenții pe care le avem [9, p.161-162]. D.Hymes, care opune competența de comunicare competenței de limbaj vorbit a lui N.Chomsky, scria: „Atâta timp cât construirea modelelor formale va fi mai importantă decât adecvarea la datele experienței și, mai ales, atâta timp cât vom continua să considerăm gramatica un cadru de referință în interiorul căruia sunt organizate mijloacele lingvistice, în loc să considerăm că acestea se organizează în stiluri și repertorii legate de situații, extinderea domeniului lingvistic va fi precum un călător care face înconjurul lumii: el se poate opri în fiecare port fără a reuși să perceapă, în nici unul dintre ele, savoarea și căldura vieții” [10, p.12]. N.Chomsky egala *competența* cu *savoir*, ceea ce nu este corect, deoarece competența nu înseamnă doar cunoaștere, ci și abilitate, atitudine. În viziunea cercetătorului, competența este, mai degrabă, o stare decât un proces. După Parks, „competența de comunicare reprezintă gradul în care indivizii satisfac scopurile pe care și le-au propus în interiorul limitelor situației sociale, fără să-și riște abilitățile ori oportunitățile de a urmări alte scopuri mai importante din punct de vedere individual” [apud 11, p.820]. Pentru J. de Vito competența de comunicare se referă „la propriile cunoștințe asupra mai multor aspecte sociale ale comunicării” [12, p.6].

Alte abordări ale competenței de comunicare se concentrează asupra abilității de a manifesta comportamente de comunicare potrivite în situații concrete. Conform concepției lui Spitzberg și Cupach, competența de comunicare vizează abilitatea de a demonstra comunicarea potrivită într-un context dat [apud 13, p.38]. Iar Habermas a stabilit că fiecare act de comunicare competent trimite spre prezentarea unei exprimări care să poată fi înțeleasă, afirmarea unor propoziții de cunoaștere, stabilirea unor relații sociale corecte, relevarea experienței vorbitorului [apud 11].

În contrast cu aceste abordări, McCroskey et al. (1984) văd competența de comunicare ca fiind distinctă de comportament/performanță: „Competența de comunicare necesită nu doar abilitatea de a performa în mod adecvat comportamente corecte de comunicare, în același timp, ea necesită înțelegerea acelor comportamente și abilități cognitive care fac posibilă alegerea între comportamente” [apud 11, p.820]. O încercare de a reuni aceste perspective o regăsim la F.M. Jablin et al. (1994), care a caracterizat competența de comunicare ca un set de abilități, resurse primare cu care un comunicator este capabil să utilizeze procesul de comunicare; aceste resurse includ cunoștințe strategice (regulile și normele de comunicare potrivite) și capacități (caracteristici și abilități, cum ar fi, în general, abilitățile de codare și de decodare) [11].

Competența de comunicare înseamnă capacitatea cuiva de a se pronunța asupra unui lucru, în temeiul unei cunoașteri adânci a problemei în discuție [14, p.177] și care reunește dimensiunile de personalitate dobândite după un proces de formare [15, p.41]. L.Șoitu evidențiază câteva trăsături pe care trebuie să le aibă o persoană competentă în comunicare [15, p.47]. Una dintre acestea este prezența unui *larg evantai de comportamente*. Nevoia de a comunica motivează căutarea variantelor de intervenție și depunerea unui efort susținut în menținerea relației. Cercetătorul L.Șoitu afirmă că o comunicare numai dacă trece de mine și de tine poate deveni a noastră, noi oferind șansa altor legături [apud 6, p.93]. A doua trăsătură este, pornind de la R.Adler, *complexitatea cognitivă* care înseamnă capacitatea de a elabora scenarii diferite, dar atotcuprinzătoare pentru fiecare situație de comunicare. Acest lucru permite interlocutorilor să se integreze reciproc într-un univers care poate deveni comun [apud 6, p.93].

În concepția cercetătorului Vl.Pâslaru, competența de comunicare reprezintă capacitatea de a recunoaște un text literar (dar și un text nonliterar – n.n.), de a conștientiza scopul lecturii, de a reda prin mijloace verbale/nonverbale valorile semiotice ale textului, de a-și exprima atitudini și afecțiuni proprii etc. [8].

Cercetătoarea T.Callo vorbește despre *asumarea relației* sau despre *angajarea în relație* asumarea fiind o responsabilitate a inițiatorului comunicării. Motivele pot fi diverse: să susțină o persoană, s-o ajute, s-o încurajeze, să completeze mesajul etc. [6, p.89].

Competența de comunicare cumulează întregul ansamblu de abilități personale: *a ști; a ști să faci; a ști să fii; a ști să devii*; ea este un rezultat egal al științei și artei (măiestriei), neexistând un mod ideal de comunicare [6, p.89]. O trăsătură esențială a competenței de comunicare este *dimensiunea relațională*. O comunicare se rezumă, de fiecare dată, la satisfacția provocată ori amplificată pentru cele două părți. Nu este suficientă competența unuia, dacă interlocutorul este lipsit de abilități minime.

L.Iacob afirmă, în aceeași ordine de idei, că depășind capacitatea lingvistică, care presupune cunoașterea limbii, competența de comunicare reprezintă aptitudinile în care cunoștințele lingvistice și socioculturale sunt indispensabile [16, p.237]. Ea include atât stăpânirea materialului verbal și cel para- și nonverbal, cât și stăpânirea regulilor de plasament contextual al regulilor interacțiunii mutuale, al principiilor de politețe și de ritualizare comunicațională.

L.Șoitu vorbește despre calea parcursă până la formarea competențelor: cunoașterea datelor fundamentale, executarea rapidă, definitivarea competențelor, activitatea devenind automată. Pentru a genera comunicarea, precizează cercetătorul, urmează să se realizeze: formarea atitudinilor și capacităților de comunicare; formarea priceperilor și deprinderilor, abilităților de utilizare a arsenalului comunicativ [15, p.163].

Rezumând cele enunțate, observăm că se conturează câteva elemente ale competenței: *atitudinea, capacitatea, priceperea, abilitatea, cunoștințele*.

Cel mai des, deprinderea își are denumirea în funcție de acele acțiuni la a căror realizare se formează. În această ordine de idei, constată A.A. Алхазивили, nu există *deprindere lingvală*. Deprinderile care se formează în baza limbii sunt numite verbale. În procesul instructiv, vorbirea elevilor va fi sesizată în actul comunicativ. Cercetătorul reușește să formuleze una dintre cele mai importante reguli din cadrul comunicării: *elevul poate și singur să-și perfecționeze nivelul normativ, dar să-și ridice nivelul vorbirii spontane poate numai în contactul cu partenerul de comunicare* [6, p.100-104]. Ceea ce caracterizează o deprindere verbală, afirmă И.А. Зимняя, este corespondența lingvală și verbală a exprimării, viteza realizării operațiilor verbale și caracterul lor logic succesiv, depășirea stării de încordare la alegerea formei verbale, eliminarea senzației de oboseală și a unor operații intermediare [6, p.141]. *Acțiunile perfecte* sunt *deprinderi*, iar modalitățile interne de realizare a acestor acțiuni sunt *operații*. Anume operațiile trebuie să fie duse până la automatism. Deprinderea este mai complexă, nu se reduce la automatism, dar îl include, constată cercetătoarea [6]. Într-adevăr, deprinderea poate fi definită ca un automatism *conștient de ceea ce se face*, de ceea ce se realizează în contexte concrete de comunicare. E.Пассов afirmă că deprinderile sunt elemente care constituie priceperea și accentuează că automatismul, printr-un antrenament suficient, formează o deprindere [6, p.19]. Noțiunea de a *doua pricepere* sau de *pricepere creatoare* a fost introdusă în psihologia învățării limbilor străine de Б.Беляева, care consideră că *vorbirea adevărată este numai o a doua pricepere* [6, p.27]. Pentru a fi formată, este necesară cunoașterea și comprehensiunea prin priceperea și deprinderea primară, apoi, prin ele, apare priceperea creatoare. Pentru formarea-dezvoltarea competenței de comunicare, conform cadrului european, sunt necesare cele patru tipuri de competențe: audierea, înțelegerea, lectura și scrierea în limba străină, acestea realizându-se la diferite niveluri: A₁, A₂, B₁, B₂, C₁, C₂. A. Арутюнов susține că posedarea activității comunicative este o competență de a realiza acțiuni verbale de codificare și decodificare a informației [6, p. 81]. Acțiunile se realizează în următoarea consecutivitate: formularea obiectivului, discutarea sarcinii, alegerea intențiilor comunicative, verbalizarea, rezolvarea sarcinii, antrenamentul în rezolvarea sarcinilor analogice în cadrul procesului de integralizare pedagogică. Spre exemplu: pentru tema *Turismul – activitate comercială*, se formulează **obiectivul: demonstrați că turismul este o activitate comercială; discutarea sarcinii: enumerați sectoarele economice implicate în activitatea turistică; alegerea intențiilor comunicative: analizați contribuția acestor sectoare în dezvoltarea turismului; verbalizarea: fiecare elev evidențiază 1-2 sectoare economice mai importante în opinia fiecăruia; rezolvarea sarcinii: cum ar trebui să procedeze industria turistică pentru a spori numărul de vizitatori străini în țara noastră; antrenament în rezolvarea sarcinilor analogice: propuneți alte probleme economice și rezolvați-le după algoritmul propus.**

H. Елухина deduce: *competența de comunicare* este stăpânirea unui set de priceperi complexe formate în bază de intenții [6, p.16]. Iar VI.Pâslaru arată că începutul priceperii îl constituie momentul când programul exprimării este alcătuit de vorbitorul însuși [8, p.19].

Studiind activitatea de vorbire, E.Пассов prezintă gradul de interdependență în cadrul acesteia a unei serii de abilități: formarea deprinderii verbale, perfecționarea deprinderii verbale, dezvoltarea priceperii verbale. Exercițiile care formează deprinderile verbale trebuie să corespundă anumitelor cerințe (tabel):

Tabel

Formarea deprinderilor verbale (apud E. Пассов) [6, p.91-92]

1. Sarcina verbală care asigură motivarea acțiunii verbale	<i>Află, confirmă dacă ești de acord etc.</i>
2. Situativitatea	<i>Raportarea fiecărei replici unor circumstanțe într-un sistem de interrapturi ale interlocutorilor</i>
3. Orientarea atenției la scopul și conținutul exprimării	<i>Forma rămâne adiacentă</i>
4. Combinarea tuturor aspectelor vorbirii	<i>Mijloc de combinare, activitate umană și exprimare ca produs</i>
5. Modelarea comunicării prin fiecare element al exercițiului	<i>Condiționarea comunicativă</i>
6. Valoarea comunicativă a frazelor	<i>Minimalizarea valorii tematice a enunțurilor</i>
7. Caracterul economisirii de timp la realizarea exercițiilor	<i>Efortul minim, dar cu randament (efect)</i>
8. Un număr suficient de exerciții de același tip	<i>Antrenarea pentru siguranță</i>
9. Asigurarea corectitudinii acțiunilor elevilor	<i>Repere și suficiență informativă</i>
10. Combinarea fenomenelor formate separat	<i>Integrarea funcțională</i>
11. Simplitatea și afectul	<i>Materialul instructiv necesar</i>

Exercițiile verbale întotdeauna dezvoltă activismul verbal și independența vorbitorului în raport cu stimulii exteriori, încită participarea la comunicare, pregătirea psihologică a elevului de a fi co/participant al comunicării [6, p.154]. E.Пассов trage concluzia că priceperea verbală este capacitatea de a dirija activitatea de vorbire, ea se include în însăși activitatea de vorbire – vorbirea propriu-zisă, iar produsul acestei activități este exprimarea. Observăm că definirea priceperii verbale este un element decisiv în definirea *capacității de comunicare* pe care E.Пассов, din păcate, nu o face, conchide T.Callo [6]. Dar ce este competența de comunicare, rămâne a fi o presupuziție, o posibilitate care urmează să se manifeste. În acest sens, în aceeași ordine de idei, V.Wright distinge normele interne ale unei limbi, cele care exprimă *competența lingvistică* a vorbitorului acelei limbi; normele codificate explicit, care intră în clasa prescripțiilor și cele care exprimă așa-numita *competență comunicativă* – de utilizare strategică a limbii respective într-o anumită comunitate [apud 6, p.21].

În viziunea L. Ionescu-Ruxăndoiu, *competența de comunicare* presupune o relație reglementată între datele situației de comunicare și modul de realizare a selecției materialului lingvistic [17, p.25]. Tot aici întâlnim noțiunea *idiolect* (aparține lui U. Ecco), care reprezintă inventarul deprinderilor verbale ale unui individ într-o anumită perioadă a vieții sale. Însă R.Jakobson nu consideră că este necesară utilitatea noțiunii, argumentând că totul este *socializat* [18, p.324].

În **concluzie**, dacă vorbim despre competența de comunicare, putem distinge două perspective: comportament și cogniție. O a treia perspectivă, identificată de autori ca fiind una alternativă, este cea inclusă în *modelul ecologic*: conform acesteia, competența de comunicare este un rezultat al interacțiunii dinamice dintre mediu și dezvoltarea persoanei/grupului/organizației; dezvoltarea competenței de comunicare este influențată și influențează la rândul ei mediul în fiecare proces care se produce.

Noțiunea *competență de comunicare* se manifestă prin capacitate lingvistică, iar aceasta se bazează pe un suport de informații.

Competențele de comunicare reprezintă achiziții personale ale subiecților incluși în comunicare, fiecare dintre acestea manifestându-se prin activități de producere și receptare orală și scrisă. Integrarea achizițiilor nu se aplică periodic, ci în orice moment elevul mobilizează și integrează cunoștințele, capacitățile și atitudinile care contribuie la formarea–dezvoltarea competenței de comunicare. Așadar, integralitatea pedagogică este un proces care asigură dezvoltarea competenței de comunicare.

Referințe:

1. Hadârcă M. Conceptualizarea evaluării competențelor comunicative și literare ale elevilor. Autoref. al tezei de dr. în pedagogie. - Chișinău, 2006. - 26 p.
2. Minder M. Didactica funcțională: obiective, strategii, evaluare. Chișinău: Editura Cartier educațional, 2003. - 360 p.
3. Pâslaru VI. ș.a. Construcție și dezvoltare curriculară. Cadrul teoretic. - Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2005. - 174 p.
4. Cadrul european comun de referință pentru limbi: învățare, predare, evaluare / Trad. din lb. fr. de Gh. Moldovanu. - Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2003. - 204 p.
5. Edmonson W. Spoken Discourse. A Model for Analysis. - New York: Longman, 1981. - 190 p.
6. Callo T. Educația comunicării verbale. - Chișinău: Editura Litera, 2003. - 147 p.
7. Prigorschi C., Vasilache C. Didactique du français langue étrangère: support de cours. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2006. - 168 p.
8. Pâslaru VI. ș.a. Construcție și dezvoltare curriculară. Ghid metodologic. - Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2005. - 172 p.
9. Lohisse J. Comunicarea. De la transmiterea mecanică la interacțiune / Trad. din l. fr. de G. Scurtu Ilovan. - Iași: Polirom, 2002. - 190 p.
10. Hymes D. On communicative Competence. - Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. - 764 p.
11. Jablin F.M., Putnam L.L. The New Handbook of Organizational Communication. Thousand Oaks, Sage Publications, Inc., 2001. - 820 p.
12. De vito J. Human Communication. - New York: The Basic Course, Harper & Row, Inc., 1988. - 342 p.
13. Gamble T.K., Gamble M. Communication Works. - New York: McGraw-Hill, 1993. - 235 p.
14. Abric J. C. Psihologia comunicării: Teorii și metode. - Iași: Polirom, 2002. - 208 p.
15. Șoitu L. Pedagogia comunicării. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997. - 273 p.
16. Iacob L. Comunicarea didactică, p.237-252 // Cosmovici A. Psihopedagogie. - Iași: Editura „Spiru Haret”, 1994. - 253 p.
17. Ionescu-Ruxăndoiu L. Conversația. Structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite. - București: Universitas, 1999. - 153 p.
18. Ducrot O., Schaeffer J. Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului. - București: Editura Babel, 1996. - 324 p.

Prezentat la 28.04.2011